

„Hariduse ja kasvatusesõnaraamat”

Helin Puksand^a, Tiiu Erelt^b

^a Tallinna Ülikooli kasvatusesõnaraamatide instituut

^b Emakeele Selts

Erelt, T., Kadakas, M., Kala-Arvisto, U., Kraav, I., Maanso, V., Puksand, H., Tamm, E. (toim.) (2014). *Hariduse ja kasvatusesõnaraamat*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Annotatsioon

2014. aastal ilmus viiekeelne „Hariduse ja kasvatusesõnaraamat”, milles on 4850 mõistet paljudelt hariduse ja kasvatusesõnadelt: kasvatus ja areng, alusharidus, põhi- ja keskharidus, kutse- ja kõrgharidus, huviharidus, eripedagoogika, andragoogika, sotsiaalpedagoogika, didaktika, koolikorraldus, kasvatusesõnaraamatlik uurimistö, pedagoogika ajalugu jne. Iga mõiste kohta on esitatud eesti, inglise, saksa, soome ja vene termin ning enamasti ka seletus. „Hariduse ja kasvatusesõnaraamat” on mõeldud kõigile haridustöötajatele ja haridusvaldkonnast huvitatutele.

Hariduse ja kasvatusesõnaraamat kasutab peaaegu kogu elanikkond: peale teadlaste ja seadusandjate koolijuhid, õpetajad, noorsootöötajad, logopeedid, aga ka lapsevanemad, üliõpilased, lapsed. Suure kasutajaskonna tõttu on mõistete sisu varieeruv ja terminivariante pahatihti palju. Teadustekste loetakse enamasti võõrkeeles ja kui emakeelset vastet ei ole või ei teata, võtab igaüks kasutusele oma sõna, mis sageli kopeerib võõrkeelt või on muidu sobimatu. Varem on meil ilmunud terve hulk mitmesuguseid ühe või teise pedagoogikavaldkonna kohta käivaid lühisõnastikke, nagu näiteks „Valik ülddidaktika termineid” 1 ja 2 (2003 ja 2005), „Eripedagoogika terminoloogia” (1990), kuid terviklikku, kogu kasvatusesõnaraamatust haaravat sõnaraamatut seni ei olnud.

2014. aastal valminud sõnaraamatus on 4850 mõistet järgmistest valdkondadest: kasvatus ja areng, alusharidus, põhi- ja keskharidus, kutseharidus, kõrgharidus, huviharidus, andragoogika, eripedagoogika, sotsiaalpedagoogika, didaktika, õppevahendid, koolikorraldus, haridusasutused

ja -ühendused, haridussotsioloogia, kasvatusteaduslik uurimistöo, pedagoogika ajalugu, e-õpe.

Igas sõnaraamatu artiklis on esikohal esitatud eesti termin, mille puhul on jälgitud, et see oleks täpne, selge ja eesti keele reeglite järgi õigesti moodustatud. Sõnaraamat püüab neid taotlusi järgides soovitada sobivamaid termineid, seejuures vahel näidates looksulgudes ka sobimatuid (et neile ei hakataks iseseisvat sisu otsima): *eksamineerija*, {*eksaminaator*}; *emot-sioon*, *tundmus*, {*fiiling*}; *enesekontroll*, {*isekontroll*}; *kokkuvõtlik hindamine*, *arvestuslik hindamine*, {*summatiivne hindamine*}; *pidevõpe*, *elukestev õpe*, {*pidevharidus*}, {*permanentne haridus*}; *refleksioon*, {*eneserefleksioon*}; *tarkusepäev* {*teadmiste päev*}; *õpikavandus*, {*õpidisain*}.

Samas ei püüdnud töörihm iga hinna eest eelistada omaterminit. Mõistet võib väljendada mitut moodi: ainult omaterminiga (*avastusõpe*, *enesekehtestamine*, *rakenduskõrgkool*, *õpiharjumus*, *arekeel*, *pere* ehk *perekond*), ainult võõrterminiga (*autism*, *metoodika*, *interioriseerima*, *praktikant*, *sotsiaalpedagoogika*, *trimester*), ainult tsitaatterminiga (*au pair*, *approbatuur*, *enfant terrible*, *freegan*), rööpselt oma- ja võõrterminiga (*haritlaskond* e *intelligents*, *egoism* e *isekus*, *altruism* e *isetus*, *interaktsioon* e *vastastikmõju*, *ekstreemsport* e *äärmussport*). Seejuures paistab omatermin alati paremini läbi: vrd ka *ajamõõde* ja *temporaalne dimensioon* (nt inimese arengu mudelis), *eelsoodumus* ja *predispositsioon*, *interdistsiplinaarne* saab olla kas (*õppe*) *ainetevaheline* või *erialadevaheline*, *ekskursioon* saab olla *huvireis* või *õppereis*. Kui omatermin on pikk, siis võiks seda võtta tekstis mõnikord vajaliku lühiseletusena, nt *apraksia* e *sihthiigutusvõimetus*, *düsapraksia* e *sihthiigutusraskus*. Rööpterminist võib olla kasu peale mõiste selgitamise veel oskusteksti stiili mitmekesistamisel ja adressaadi arvestamisel. Vahel paraku ei usuta kahe termini võrdsust, nt keelefoorumil (!) kurdeti, et *innovatsiooni* kohta puuduvat eesti keeles sõna, aga ometi on olemas täpselt sama sisuga *uuendus*.

Peale oma- ja võõrtermini võivad rööpsed olla ka kaks (harva kolm) omaterminit, nt liitsõna ja tuletis *eesmärgiseade* ja *eesmärgistus*, kaks tuletist *karjäärinõustamine* ja *karjäärinõustus*, *õppur* ja *õppiija*, sõnaühend ja liitsõna *iseseisev õpe* ja *iseõpe*, *õhtune õpe* ja *õhtuõpe*, kaks sõnaühendit *kasvatusraskustega laste klass* ja *Tootsi klass* (esimene on pikem ja ametlikum termin, teine kõnekeelne), *põhiharidusjärgne kutseõpe* ja *kutseõpe põhihariduse alusel* (teksti kirjutamisel vajalikud süntaktilised variandid), isegi kolm liitsõna *e-küsitlus*, *raalküsitlus* ja *arvutiküsitlus*.

Enamikul mõistetest on sõnaraamatus esitatud eestikeelne piirdeselgitus, kui see on vajalik (nt *kooliharidus* ehk *formaalharidus* – üldharidus-, kutse- ja kõrgkoolides omandatav haridus). Kui aga termin on ise läbipaistev ja

kõigile arusaadav, siis on seletus ära jäetud (nt *joonistuspaber*, *kehaline aktiivsus*, *kuulmisvõime*, *söögivahetund*, *sügissemester*). Enamasti on selgitatud mõiste sisu (nt *siduseriala* – mingi erialaga tihedalt seotud eriala), vahel sobib seletama kasutusnäide (nt mõne omadussõna puhul tema ja nimisõna ühend: *labiilne* – ebapüsiv, mõjutatav, nt labiilne tasakaal, labiilne närvisüsteem) või vastand (nt *ohtlikkus* ja *turvalisus*).

Kõigi mõistete juures on toodud inglise, saksa, soome ja vene terminid, mis on leitud erialakasutusest ja mida tihtipeale on ühe mõiste kohta mitu, ning sõnaraamatu tegijad ei võta nende sobivuse suhtes seisukohta. Kui teistes keeltes pole aga sobivaid termineid olemas, siis on esitatud kaudtõlge.

Edaspidi on plaanis sõnaraamat ka veebis avaldada, seetõttu ootame kasutajailt märkusi puuduste ja vääratuste kohta, välja jäänud, kuid üli-vajalikke pedagoogikatermineid jms (haridussonaraamat@eki.ee).